

**การวิจัยเชิงปฏิบัติการ :
แนวคิดและกระบวนการปฏิบัติการ**

**รศ.ดร.ประสิทธิ์ ลีระพันธ์
นักวิชาการอิสระ**

วัตถุประสงค์การเรียนรู้

1. เข้าใจแนวคิดและกระบวนการ
การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นระบบ
2. เชื่อมั่นตนเองว่าสามารถทำวิจัยเชิง
ปฏิบัติการได้

ประเด็นการนำเสนอ

1. ความหมายและความสำคัญ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการ”
2. ประเภทของการวิจัยและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
3. แนวคิดพื้นฐานการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
4. ปัญหาวิจัยของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (*Action Research Problem*)
5. ระเบียบวิธีการวิจัยของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (*Action Research Methodology*)
6. การเขียนรายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
7. การดำเนินการหลังสิ้นสุดการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

1. ความหมายและความสำคัญ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการ”

1.1 ความหมาย

- ความหมาย “การวิจัย” ... กระบวนการตั้งคำถามและการหาคำตอบ เพื่อให้ได้ผลที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อสังคม
- ความหมาย “การวิจัยปฏิบัติการ” ... กระบวนการของตั้งคำถามเพื่อแก้ไขปัญหาและการแก้ไขปัญหา / พัฒนาที่ให้ผลที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อสังคม
 - ต้องการแก้ไขปัญหาอะไร (Action Research Problem)
 - แก้ไขปัญหาได้อย่างไร (Action Research Methodology)
 - ได้อะไรจากการแก้ไขปัญหา (การพัฒนาสังคมและสร้างองค์ความรู้ (Action Research Result, Discussion and Recommendation))

1. ความหมายและความสำคัญ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการ”

1.1 ความสำคัญ / คุณค่า

- กลุ่มเป้าหมายและพื้นที่วิจัยได้รับประโยชน์ทันที และอาจนำไปขยายผลในพื้นที่วงกว้างได้
- การเรียนรู้และพัฒนาของนักวิจัยและกลุ่มเป้าหมายพัฒนา “คิดและทำเป็นระบบ” ในการแก้ไขปัญหา
- การตอบสนองต่อนโยบายการพัฒนาของหน่วยงาน/องค์กร
- สังคมได้รับการพัฒนาจาก “นวัตกรรมทางสังคม”
- เน้นการพัฒนาคนด้วยการให้ประชาชนมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. ประเภทการวิจัยและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

2.1 ประเภทของการวิจัย (ความหมายของผู้เขียน)

เมื่อใช้เกณฑ์ร่วม “เป้าหมายและวิธีการวิจัย” แบ่งการวิจัยได้เป็น 2 ประเภท

1. การวิจัยเพื่อเข้าใจปัญหา เช่น

- การวิจัยเชิงปริมาณ
- การวิจัยเชิงคุณภาพ
- การวิจัยเชิงประเมิณผล

2. การวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหา เช่น

- การวิจัยเชิงปฏิบัติการ และหรือ การวิจัยและพัฒนา (R&D)
- การวิจัยเชิงกึ่งทดลอง
- การวิจัยเชิงทดลอง

2.2 ชนิดย่อยๆ ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

แบ่งตามเกณฑ์ “ใครเป็นนักวิจัยและได้รับประโยชน์” ได้ 3 ชนิดย่อย คือ

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยมืออาชีพ

Professional Action Research (PAR 1 หรือ AR)

2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของประชาชน

Participatory Action Research (PAR 2 หรือ PAR)

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยประชาชน

People Action Research หรือ People

Research and Development (PAR 3 หรือ PRD)

2. ประเภทการวิจัยและการวิจัยปฏิบัติการ (ต่อ)

2.3 ความหมายและความสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแต่ละชนิดย่อย

(1) PAR 1 หรือ AR

- เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการดั้งเดิมหรือแบบพื้นฐาน
- การใช้มืออาชีพ หรือ นักวิชาการเป็นผู้ทำวิจัยหรือเป็นศูนย์กลาง
- มุ่งเน้นได้ผลการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา และการสร้างองค์ความรู้
- ประชาชนเข้าร่วมในฐานะผู้มีส่วนได้เสียกับผลที่เกิดขึ้น และให้ความร่วมมือในการปฏิบัติการ พร้อมเรียนรู้ในกระบวนการ

2. ประเภทการวิจัยและการวิจัยปฏิบัติการ (ต่อ)

2.3 ความหมายและความสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแต่ละชนิดย่อย (ต่อ)

(2) PAR 2 หรือ PAR

- การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบประยุกต์ โดยให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางหรือเป็นหลักในการวิจัย
- การให้ตัวแทนของประชาชนร่วมเป็นที่วิจัยกับนักวิจัยมืออาชีพ
- ทุกคนได้รับประโยชน์
 - นักวิจัยมืออาชีพได้ผลงานวิชาการ
 - ประชาชนได้เรียนรู้การทำวิจัยและได้รับประโยชน์จากการพัฒนา
 - ชุมชนและสังคมได้บทเรียนและองค์ความรู้

2. ประเภทการวิจัยและการวิจัยปฏิบัติการ (ต่อ)

2.3 ความหมายและความสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแต่ละชนิดย่อย (ต่อ)

(3) *PAR 3* หรือ *PRD*

- การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบก้าวหน้า โดยประชาชนเป็นนักวิจัยที่ปฏิบัติการแก้ไขปัญหาของตนเอง ด้วยตนเอง
- นักวิชาการเป็นพี่เลี้ยงหรือที่ปรึกษาให้กับทีมวิจัยที่เป็นกลุ่มแกนนำของประชาชนและชุมชน
- *PAR 3* เป็นกระบวนการพึ่งตนเองของประชาชน (ประชาชนทุกกลุ่มร่วมเรียนรู้การแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยใช้ข้อมูลแนวความคิด และวิธีปฏิบัติที่เป็นระบบ)

2.4 ความแตกต่างระหว่าง PAR กับ R+D และ PAOR

(1) *Research and Development (R+D)*

- รูปแบบ $R_1 D_1 \longrightarrow R_2 D_2 \longrightarrow R_3 D_3 \dots$
- เหมาะสำหรับการวิจัยสิ่งประดิษฐ์ที่เป็นนวัตกรรม และมุ่งนำมาใช้ประโยชน์เป็นการเฉพาะ

2) *PAOR*

- รูปแบบคือ *Planning Action Observation Reflection*
- ใช้ในการพัฒนาคนและสังคมโดยตรงเหมือน *PAR*
- รูปแบบ *PAOR* นี้เน้นที่การประเมินกระบวนการ
- ผู้ใช้ต้องเข้าใจแนวคิดเป็นอย่างดี และประยุกต์ใช้กระบวนการทั้ง 4 ขั้นตอนอย่างถูกต้องเหมาะสม

3. แนวคิดพื้นฐานการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

3.1 การวิจัยเชิงปฏิบัติการทุกเรื่องควรมีเป้าหมายอย่างน้อย 3 ประการ คือ

- (1) การแก้ไขปัญหา / พัฒนาเพื่อประโยชน์ของกลุ่มเป้าหมายและสังคม
- (2) การเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายหรือ ชุมชนที่เป็นปัญหา
- (3) การสร้างองค์ความรู้ใหม่ (นวัตกรรม) ในการแก้ไขปัญหา/พัฒนา

3.2 กรณีที่ต้องใช้แบบการวิจัย *PAR 1* ควรทำในเชิงประยุกต์ให้มีความสอดคล้องตามหลักการ *PAR2* ให้มากที่สุด (กลุ่มเป้าหมายเรียนรู้ได้มากที่สุด)

3.3 การวิจัยเชิงปฏิบัติการต้องมีการบริหารจัดการโครงการที่ชัดเจน และเป็นระบบ (มีหลายฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง มีกิจกรรมหลายเรื่องที่ต้องทำ และใช้ระยะเวลายาวนานพอสมควร)

3. แนวคิดพื้นฐานการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (ต่อ)

3.4 การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นกระบวนการทางสังคมที่ลงทุนสูง จึงควรทำด้วยความพร้อม จริงจัง และการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่มีส่วนได้เสีย

3.5 ความร่วมมือระหว่างทีมนักวิจัยที่เป็นนักวิชาการกับประชาชนในพื้นที่เป้าหมายจำเป็นต้องเท่าเทียมกัน และให้เกียรติซึ่งกันและกัน

3. แนวคิดพื้นฐานการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (ต่อ)

3.6 การให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้รับประโยชน์สูงสุดจากการเข้าร่วมวิจัยควรเป็นไปตามหลักการและกระบวนการมีส่วนร่วมเชิงรุก

3.7 การเรียนรู้ของประชาชนผ่านการมีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขปัญหาทุกขั้นตอน สรุบบทเรียน และการคิดและทำเป็นระบบและเชิงวิพากษ์ (Active Participation)

3. แนวคิดพื้นฐานการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (ต่อ)

3.8 การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นการวิจัยที่ใช้หลักวิชาการหลายด้าน ผสมผสานกัน

- กระบวนการการแก้ไขปัญหา
(Problem Solving Process)
- การบริหารจัดการ โครงการ (Project Management)
- การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)
- การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)
- การวิจัยประเมินผล (Evaluation Research)

4. ปัญหาวิจัยของการวิจัยปฏิบัติการ

4.1 หัวข้อหรือประเด็นการวิจัยกำหนดขึ้นมาได้อย่างไร

- (1) การทบทวนวรรณกรรม
- (2) ประสบการณ์การทำงาน
- (3) การประชุม/พูดคุยกับนักวิชาการ/ปราชญ์ชาวบ้าน
- (4) การถูกคิดจากความสามารถเฉพาะตัว

4. ปัญหาวิจัยของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (ต่อ)

4.2 พื้นฐานเฉพาะตัวของนักวิจัยที่ดีเป็นอย่างไร

(1) ความคิดและการกระทำที่เป็นระบบ

(2) การสะสมข้อมูลและหลักวิชาการ

- ถูกต้องและทันสมัย

- **บูรณาการเชิงประยุกต์**

(3) ความอยากรู้อยากเห็น

4. ปัญหาวิจัยของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (ต่อ)

4.3 รู้ได้อย่างไรว่าหัวข้อ/ประเด็นการวิจัยควรทำหรือทำได้ ?

- (1) มีคุณลักษณะร่วมกัน 4 ข้อ : คำถามใหม่ ทำได้
เป็นประโยชน์ต่อสังคม และคุ้มค่าที่จะทำ
- (2) การตรวจสอบหัวข้อ/ประเด็นที่กำหนดเพื่อการตัดสินใจ
 - ด้วยตนเอง
 - การปรึกษาผู้รู้
 - ตรวจสอบกับกลุ่มเป้าหมายพัฒนาและพื้นที่วิจัย
 - การทบทวนวรรณกรรม

4. ปัญหาวิจัยของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (ต่อ)

4.4 กระบวนการกำหนดประเด็นปัญหาวิจัยของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research Problem) ?

- กระบวนการ 4 ขั้นตอนสำคัญ

(1) การทบทวนวรรณกรรม (การทำความเข้าใจปัญหาที่ลึกซึ้งและเฉพาะเจาะจง)

(2) กำหนดคำถามวิจัยและวัตถุประสงค์การวิจัย

(3) กำหนดกรอบความคิดการวิจัย

- *รูปแบบการพัฒนา*

- *ผลลัพธ์การพัฒนา*

(4) กำหนดความหมายเชิงปฏิบัติการตัวชี้วัดสำคัญ

5. ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

5.1 กระบวนการวิจัยในการแก้ไขปัญหา/พัฒนา

- กระบวนการกำหนดวิธีการพัฒนาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research Methodology) 4 ขั้นตอนสำคัญ

- (1) การทำความเข้าใจปัญหาที่ต้องการแก้ไข/พัฒนา
- (2) การกำหนดรูปแบบการพัฒนา และแผนปฏิบัติการ
- (3) การปฏิบัติการตามแผนปฏิบัติการ
- (4) การประเมินผลลัพธ์การพัฒนา

5. ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (ต่อ)

5.1 กระบวนการวิจัยในการแก้ไขปัญหา/พัฒนา (ต่อ)

(1) ความเข้าใจปัญหาที่ต้องการแก้ไข/พัฒนา

- แนวความคิดในการเข้าใจปัญหา

- ขนาดและความรุนแรง และการกระจายตัวของปัญหา
- สาเหตุและเงื่อนไขการเกิดปัญหา
- กลไก และกระบวนการเกิดปัญหา
- ศักยภาพและเงื่อนไขการพัฒนาของประชาชนและชุมชน

- วิธีการเข้าใจปัญหา

- การศึกษาเชิงคุณภาพกลุ่มเป้าหมายพัฒนาและพื้นที่วิจัย (ข้อมูลปฐมภูมิ)
- ข้อเสนอจากการทบทวนวรรณกรรม (ข้อมูลทุติยภูมิ)
- การคืนข้อเสนอสู่กลุ่มเป้าหมายพัฒนาและพื้นที่วิจัย (ตรวจสอบข้อเสนอ และการเรียนรู้ของประชาชน)

5. ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (ต่อ)

5.1 กระบวนการวิจัยในการแก้ไขปัญหา/พัฒนา (ต่อ)

(2) การกำหนดรูปแบบการพัฒนาและแผนปฏิบัติการ

- ทีมวิจัยย่อยต่าง ๆ (อาจร่วมกับแกนนำชุมชนบางคน)
- ข้อมูลที่ใช้ในการยกร่าง
 - ข้อสรุปจากขั้นตอนที่ (1)
 - แนวคิด และทฤษฎี (เข้าใจปัญหา และกลยุทธ์ กลวิธี)
 - ประสบการณ์และความเชื่อของทีมงาน
- สำคัญสำคัญของรูปแบบ
 - แนวคิดและกลยุทธ์การแก้ไขปัญหา/พัฒนา
 - กลไกและองค์การขับเคลื่อนพัฒนา
 - ชุดกิจกรรมที่กำหนดตามแนวคิด/กลยุทธ์
- การเขียนแผนปฏิบัติการ
- การตรวจสอบและปรับปรุงรูปแบบและแผนปฏิบัติการ
 - กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ
 - ประชาชนในพื้นที่วิจัย (การคืนข้อมูลสู่ชุมชน)

5. ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (ต่อ)

5.1 กระบวนการวิจัยในการแก้ไขปัญหา/พัฒนา (ต่อ)

(3) การปฏิบัติการตามแผนปฏิบัติการ

- การบริหารจัดการโครงการที่มีประสิทธิภาพ
 - ทีมงานผู้รับผิดชอบขับเคลื่อนการพัฒนาตามแผน (ทีมวิจัย และทีมแกนนำชุมชน)
 - การแบ่งงาน และความรับผิดชอบ
- การประเมินกระบวนการ
 - ปรับเปลี่ยน/ปรับลด / ปรับเพิ่มกิจกรรมให้สอดคล้องกับผลการประเมินกระบวนการ
 - การจดบันทึกผลการประเมินกระบวนการ และเขียนเป็นรายงานเชิงสรุปบทเรียนของแต่ละกิจกรรม และบทเรียนของโครงการ

5. ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (ต่อ)

5.1 กระบวนการวิจัยในการแก้ไขปัญหา/พัฒนา (ต่อ)

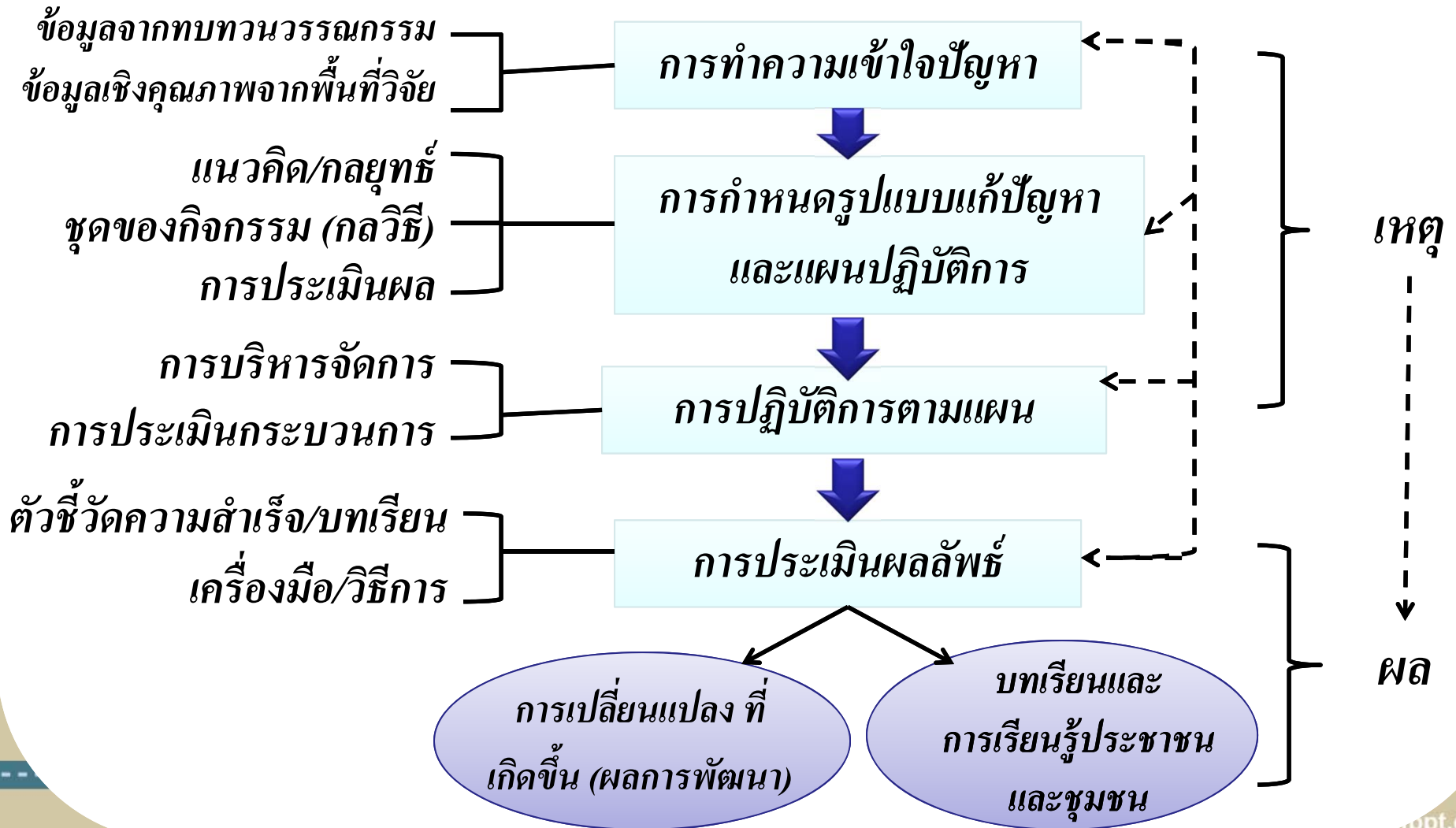
(4) การประเมินผลลัพธ์การพัฒนา

- การประเมินผลลัพธ์ตามตัวชี้วัดที่กำหนดด้วยเครื่องมือและวิธีการเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ
- การอธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างผลลัพธ์กับกลยุทธ์ และกลวิธีการปฏิบัติ (รูปแบบการพัฒนา)
- ผลกระทบและบทเรียนที่ได้รับ

5.1 กระบวนการวิจัยในการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาพัฒนา (ต่อ)

(4) การประเมินผลลัพธ์ (ต่อ)

4.1 แผนภูมิเชิงสรุปกระบวนการวิจัยปฏิบัติการ

การเขียนระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ (บทที่ 3)

คำนำ

1. รูปแบบการวิจัย
2. กลุ่มเป้าหมายพัฒนาและพื้นที่วิจัย
3. ระเบียบวิธีการวิจัย มี 4 กระบวนการพัฒนาคือ
 - 3.1 การทำความเข้าใจปัญหา
 - 3.2 การกำหนดรูปแบบพัฒนาและแผนปฏิบัติการ
 - 3.3 การปฏิบัติการตามแผน
 - 3.4 การประเมินผลลัพท์การพัฒนา
4. การพิทักษ์สิทธิผู้เข้าร่วมกระบวนการวิจัย
5. บทสรุป

6. การเขียนรายงานผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

1. ผลการวิจัยการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (บทที่ 4) มีอย่างน้อย 2 ประเด็น คือ
 - ผลลัพธ์ (Outcome)
 - รูปแบบการพัฒนา (Intervention Model) ที่ผ่านการปฏิบัติการจริง (รูปแบบสุดท้าย)
2. โครงสร้างของรายงานอาจแบ่งเป็น 7 บท คือ
 - บทที่ 1 : บทนำ
 - บทที่ 2 : ทบทวนวรรณกรรม
 - บทที่ 3 : ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
 - บทที่ 4 : ผลลัพธ์ (การเปลี่ยนแปลง/การพัฒนาที่เกิดขึ้น)
 - บทที่ 5 : ผลที่เป็นกระบวนการพัฒนา (รูปแบบการปฏิบัติการ)
 - บทที่ 6 : การอภิปรายผล
 - บทที่ 7 : ข้อเสนอแนะ

7. การดำเนินการหลังเสร็จสิ้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

(1) การคืนข้อมูลผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมายพัฒนาและพื้นที่วิจัย

- การนำเสนอต่อที่ประชุมแกนนำ และการประชุมประชาชนทั้งชุมชน
- การเขียนเป็นข้อสรุปบทเรียนเป็นเอกสารเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเรียนรู้ และนำไปประยุกต์ใช้ได้
- การจัดตั้งและพัฒนา กลุ่มแกนนำที่จะปฏิบัติการต่อเนื่องและยั่งยืน

(2) การคืนข้อมูลผลการวิจัยสู่สังคม

- การจัดทำเป็นเอกสารสิ่งพิมพ์เผยแพร่ทางสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร และหนังสือ
- การจัดเวทีทางวิชาการเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างกว้างขวาง
- การจัดทำเป็นเอกสารวิชาการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการเรียนรู้ และประยุกต์ใช้

ขอให้เรียนรู้การวิจัย
อย่างมีความสุข
และสร้างความเชื่อมั่นว่า
ตนเองทำวิจัยได้